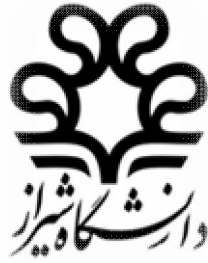

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد در رشته الهیات و معارف اسلامی - علوم قرآن و حدیث

**نقد و بررسی ترجمه فارسی قرآن کریم به قلم
استاد محمدمهدی فولادوند (پانزده جزء دوم)**

به وسیله‌ی

زهرا صادقی

استاد راهنما

دکتر محمدهادی زبرجد

اسفند ماه ۱۳۸۸

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب زهرا صادقی دانشجوی رشته‌ی الهیات و معارف اسلامی گرایش علوم قرآن و حدیث دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی اظهار می‌کنم که این پایان‌نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده‌ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته‌ام. همچنین اظهاری می‌کنم که تحقیق و موضوع پایان‌نامه تکراری نیست و تعهد می‌نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم. کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین‌نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

نام و نام خانوادگی: زهرا صادقی

تاریخ و امضا: ۱۳۸۹/۳/۸

به نام خدا

نقد و بررسی ترجمه فارسی قرآن کریم به قلم استاد محمدمهدی فولادوند (۱۵ جزء دوم)

به وسیله ی:

زهره صادقی

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی
از فعالیت های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی:

الهیات و معارف اسلامی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : عالی

دکتر محمد هادی زبرجد، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی (استاد راهنما) ۱۳۸۸

دکتر علی اکبر کلاتری، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی

دکتر مهدی احمدی، استادیار بخش الهیات و معارف اسلامی

اسفند ۱۳۸۸

تقدیم بہ:

خوشید پر فروغ ہدایت، پر چہار علم و حکمت و عدالت،

کان جو دو سخاوت، وارث کتاب و سنت رسالت،

ششمین کوثر بی بدیل امامت،

قرآن بہ حق ناطق حضرت امام جعفر بن محمد الصادق (علیہ السلام)

لیکبر اسرار حق نالایقتم

گرچہ بر علم الہی عاشقتم

شیخ ایم و بر مرام صادقتم (ع)

حب آل مصطفیٰ (ع) مارا بس است

سپاسگزاری

حمد و سپاس بیکران خداوند بلند مرتبه را که به برکت قرآن کریم به ما توفیق خوب اندیشیدن عطا فرمود و درسایه‌ی معارف الهی تحت تعلیمات اهل بیت عصمت و طهارت(ع) ما را به صراط مستقیم هدایت نمود.

با تشکر فراوان از اساتید محترم به خصوص استاد ارجمند آقای دکتر زبرجد که سالها خوشه چین علم و معرفتشان بوده‌ام و با راهنمایی‌های ارزنده و مفیدشان در پیشبرد این رساله نقش به‌سزایی داشته‌اند.

و همچنین از اساتید محترم آقایان دکتر کلانتری و دکتر احمدی که در این چند سال فیض شاگردی در محضرشان را داشته‌ام کمال تشکر و امتنان دارم. و امیدوارم همواره در مسیر رشد و تکامل کشور عزیزمان ایران اسلامی پیشگام باشند.

همچنین از دیگر عزیزان و دوستانی که با همفکری و راهنمایی‌های خود مرا در هر چه بهتر شدن این رساله یاری کردند به خصوص خانواده‌ی عزیز و گرانقدرم که با صبر و محبت همیشگی خود باعث دلگرمی من بودند صمیمانه تشکر می‌نمایم.

چکیده

نقد و بررسی ترجمه فارسی قرآن کریم به قلم استاد محمدمهدی فولادوند
(۱۵ جزء دوم)

به کوشش
زهرا صادقی

یکی از بهترین ترجمه‌های معاصر ترجمه‌ی استاد محمدمهدی فولادوند می‌باشد که در این رساله به نقد و بررسی ترجمه‌ی ایشان از پانزده جزء دوم قرآن کریم پرداخته شده است. از کل آیات بررسی شده ۷۰۶ نقد به دست آمده که هر کدام به حسب مورد در ذیل یکی از ۱۰ عنوان اصلی قرار گرفته است و بیشترین خطا مربوط به خطا در واژه‌گزینی (۱۹۲ مورد) و کمترین آنها اشتباهات چاپی (۵ مورد) می‌باشد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات و مفاهیم
۲	۱-۱- مقدمه .....
۳	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق .....
۴	۱-۳- هدف تحقیق .....
۴	۱-۴- مروری بر تحقیقات انجام شده .....
۶	۱-۵- روش انجام کار .....
۶	۱-۶- ریشه واژگانی ترجمه .....
۷	۱-۷- معانی و مفاهیم ترجمه .....
۸	۱-۸- تعریف اصطلاحی ترجمه .....
۹	۱-۹- انواع ترجمه .....
۱۱	۱-۱۰- مساله جواز یا عدم جواز ترجمه قرآن کریم .....
۱۱	۱-۱۰-۱- دلایل موافقان ترجمه قرآن کریم .....
۱۲	۱-۱۰-۲- دلایل مخالفان ترجمه قرآن کریم .....
۱۵	۱-۱۱- اهمیت ترجمه قرآن .....
۱۵	۱-۱۲- اصول ترجمه قرآن .....
۱۷	۱-۱۳- ویژگیهای مترجم خوب .....
۱۷	۱-۱۴- تاریخ ترجمه .....
۱۸	۱-۱۴-۱- تاریخ ترجمه قرآن به زبان فارسی .....
۲۱	۱-۱۴-۲- تاریخ ترجمه قرآن به زبان های اروپایی .....
۲۱	۱-۱۵- پیشینه نقد ترجمه های قرآن کریم .....
۲۲	۱-۱۵-۱- پیشینه نقد ترجمه های کهن قرآن به فارسی .....
۲۲	۱-۱۵-۲- پیشینه نقد ترجمه های معاصر قرآن به فارسی .....
۲۳	۱-۱۶- شرح حال استاد محمد مهدی فولادوند و معرفی ترجمه ایشان .....

۱۷-۱- ویژگیهای مثبت ترجمه استاد محمد مهدی فولادوند ۲۵

فصل دوم : نقد و بررسی ترجمه استاد محمد مهدی فولادوند

۲-۱-۲- خطا در واژه گزینی ۲۸

۱-۱-۲- عدم تطابق مفهومی بین واژه انتخابی در ترجمه و واژه اصل ۲۸

۱-۱-۲- الف- اسم ۲۸

۱-۱-۲- ب- فعل ۳۳

۱-۱-۲- ج - حرف ۳۴

۲-۱-۲- معادل نبودن واژه انتخابی در ترجمه و واژه اصل از حیث ساختار

دستوری ۳۶

۲-۱-۲- الف : اسم ۳۶

۲-۱-۲- الف - ۱- جمع و افراد ۳۶

۲-۱-۲- الف - ۱- الف- ترجمه کلمه مفرد به صورت جمع ۳۶

۲-۱-۲- الف - ۱- ب- ترجمه کلمه جمع به صورت مفرد ۳۷

۲-۱-۲- الف - ۱- ج - ترجمه کلمه مثنی به صورت مفرد ۳۹

۲-۱-۲- الف - ۲- معرفه و نکره ۳۹

۲-۱-۲- الف - ۲- الف- ترجمه واژه معرفه به صورت نکره ۳۹

۲-۱-۲- الف - ۲- ب - ترجمه واژه نکره به صورت معرفه ۴۰

۲-۱-۲- الف - ۳- ترجمه اسم به صورت فعل ۴۳

۲-۱-۲- الف - ۴- اسم تفضیل ۴۳

۲-۱-۲- الف - ۵- صیغه مبالغه ۴۴

۲-۱-۲- الف - ۶- اسم فاعل ۴۴

۲-۱-۲- الف - ۷- اسم مفعول ۴۷

۲-۱-۲- الف - ۸- صفت مشبیه ۴۸

۲-۱-۲- الف - ۹- مصدر ۴۸

۲-۱-۲- ب- فعل ۴۹

۲-۱-۲- ب- ۱- عدم تطابق زمانی ۴۹

۲-۱-۲- ب- ۲- ترجمه افعال مجهول به صیغه معلوم ۵۰

۲-۱-۲- ب- ۳- ترجمه فعل به صورت اسم ۵۱

۲-۱-۳- ذکر مصداق و عدول از ظاهر آیه ۵۲

۲-۲-۲-۲ خطا در عبارتها و ترکیبها	۵۳
۲-۲-۱-۲-۲-۱ ترکیب های وصفی و اضافی	۵۳
۲-۲-۱-۲-۲-۱ الف - ترکیب های وصفی	۵۳
۲-۲-۱-۲-۲-۱ ب - ترکیب های اضافی	۵۴
۲-۲-۲-۲-۲ ترجمه جمله فعلیه به صورت جمله اسمیه	۵۵
۲-۲-۳-۲-۲-۳ تبعیت از قاعده زبان عربی در ترجمه	۵۵
۲-۲-۴-۲-۲-۴ سایر موارد	۵۷
۲-۳-۲-۲-۳ عدم رعایت دقایق بلاغی	۵۹
۲-۳-۱-۲-۳-۱ حصر	۵۹
۲-۳-۱-۲-۳-۱ الف- عدم انعکاس حصر در ترجمه آیاتی که مفید حصر است	۵۹
۲-۳-۱-۲-۳-۱ ب- وجود حصر در ترجمه آیاتی که حصر ندارد	۶۰
۲-۳-۲-۲-۳-۲ اسم ظاهر و ضمیر	۶۵
۲-۳-۲-۲-۳-۲ الف- ترجمه اسم ظاهر به صورت ضمیر	۶۵
۲-۳-۲-۲-۳-۲ ب- ترجمه ضمیر به صورت اسم ظاهر	۶۵
۲-۳-۳-۲-۳-۳ استعاره ، کنایه و مجاز	۷۰
۲-۳-۳-۲-۳-۳ الف - عدم انعکاس استعاره ، کنایه و مجاز موجود در آیات در ترجمه	۷۰
۲-۳-۳-۲-۳-۳ ب- وجود استعاره ، کنایه و مجاز در ترجمه آیاتی که فاقد این نکات بلاغی هستند	۷۱
۲-۳-۴-۲-۳-۴ ترجمه جملات اخباری به صورت تعجیبی	۷۲
۲-۳-۵-۲-۳-۵ اطناب	۷۲
۲-۴-۲-۲-۳-۴ افتادگی ها در ترجمه	۷۴
۲-۴-۱-۲-۴-۱ افتادگی اسم	۷۴
۲-۴-۲-۲-۴-۲ افتادگی ضمیر	۷۵
۲-۴-۳-۲-۴-۳ افتادگی جمله	۷۸
۲-۴-۴-۲-۴-۴ افتادگی حرف	۷۸
۲-۴-۵-۲-۴-۵ افتادگی جار و مجرور	۸۰
۲-۵-۲-۲-۳-۵ افزوده ها در ترجمه	۸۱
۲-۵-۱-۲-۵-۱ الف- افزوده های غیر ضروری	۸۶
۲-۵-۲-۲-۵-۲ ب- افزوده های مورد نیاز در ترجمه	۹۴
۲-۶-۲-۲-۵-۲-۶ قرار دادن کلماتی که جزء آیه هستند درون قلاب	۹۴
۲-۷-۲-۲-۵-۲-۷ اکتفا به واژه ی اصل وعدم ترجمه آن	۹۴

- ۹۶ ..... ۲-۸- ناهماهنگی در ترجمه موارد مشابه
- ۱۰۱ ..... ۲-۹- عدم روان بودن عبارتها و ترکیب ها
- ۱۰۱ ..... ۲-۱۰- اشتباهات چاپی

فصل سوم : نتایج و پیشنهادهای

- ۱۰۴ ..... ۳-۱- نتیجه گیری
- ۱۱۶ ..... ۳-۲- پیشنهادهای

فهرست منابع

- ۱۱۷ ..... الف- فهرست کتابها
- ۱۲۰ ..... ب- فهرست مقالات

فصل اول

مفاهیم و کلیات

قال الله تعالى:
كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (ابراهيم/۱)

۱- کلیات و مفاهیم

۱-۱- مقدمه

قرآن کریم منبع اصلی اندیشه‌ی مسلمانان و تجلی خدا برای بشر است. قرآن ثقل اکبر و در یک کلام، کتاب نجات بشر است که انسان، چون به آن تمسک جوید در پرتو انوار درخشان آن به سعادت خواهد رسید.

آری قرآن کریم به سان خورشید است که برهمه‌ی نسل‌ها و عصرها می‌تابد. و برای همگان دارای پیام است و ملت‌های مختلف برای رسیدن به سعادت واقعی، باید این کتاب را سرلوحه زندگی خود قرار دهند، لذا دانشمندان و مترجمان بسیاری تا کنون به شیوه‌های مختلف به ترجمه‌ی این کتاب آسمانی همت گمارده‌اند.

در سال‌های اخیر رویکرد به ترجمه‌ی قرآن به زبان شیرین فارسی از روند خوبی برخوردار بوده است و یکی از ترجمه‌های موجود، ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند است که در بهمن ۱۳۷۳ انتشار یافت و در حال حاضر از بهترین ترجمه‌های فارسی قرآن است که مورد پسند محققان و صاحب نظران واقع شده است. اما با تمام محسنات، اینجانب با مراجعاتی که به این ترجمه داشته‌ام، و نیز طی بررسی ترجمه‌های مختلف معاصر از قرآن در درس "بررسی متون تخصصی از جهت فن اعراب و ترجمه" متوجه شدم که خالی از خطا و اشکال نیست. پس وظیفه خود دانستم در قالب پایان نامه، با روشی علمی و تکیه بر کتب لغت و تفاسیر معتبر به نقد و بررسی ترجمه‌ی ایشان از پانزده جزء دوم قرآن کریم بپردازم.

رساله‌ی حاضر مشتمل بر سه فصل می‌باشد، فصل اول متضمن کلیات و مفاهیمی در باب ترجمه است که در آن مقدمه، اهمیت و ضرورت تحقیق، هدف تحقیق، مروری بر تحقیقات انجام شده، روش انجام کار، ریشه‌ی واژگانی ترجمه، معانی و مفاهیم ترجمه، تعریف اصطلاحی

ترجمه، انواع ترجمه، مسأله‌ی جواز یا عدم جواز ترجمه‌ی قرآن کریم، اهمیت ترجمه‌ی قرآن، ویژگی‌های مترجم خوب، تاریخ ترجمه، پیشینه‌ی نقد ترجمه‌های قرآن کریم، شرح حال استاد محمد مهدی فولادوند و معرفی ترجمه‌ی ایشان و ویژگی‌های ترجمه‌ی استاد فولادوند آمده است. فصل دوم که بخش اصلی پایان نامه می باشد "نقد و بررسی ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند" نام دارد. که در آن خطاهای موجود در ترجمه‌ی ایشان بعد از بررسی آیات پانزده جزء انتخابی، ذکر شده است. این نقدها به ۱۰ قسمت کلی تقسیم شده است: خطا در واژه‌گزینی، خطا در عبارتها و ترکیبها، عدم رعایت دقایق بلاغی، افتادگی‌ها در ترجمه، افزوده‌ها در ترجمه، قرار دادن کلماتی که جزء آیه هستند درون قلاب، اکتفا به واژه‌ی اصل و عدم ترجمه‌ی آن، ناهماهنگی در ترجمه‌ی موارد مشابه، عدم روان بودن عبارتها و ترکیبها و اشتباهات چاپی. فصل سوم مربوط به نتیجه‌گیری و پیشنهادها است که در آن تعداد نقدهای وارد شده در هر بخش همراه با رسم نمودار ذکر شده است.

۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

قرآن کلام خداوند است. انتخاب هر واژه یا کلمه‌ی آن براساس حکمتی صورت گرفته که بسیاری از آن حکمتها برای انسان‌ها در همه‌ی اعصار قابل شناخت نیست. رسالت قرآن به گستردگی هدایت همه‌ی نسل‌ها در همه‌ی عصرها است.

این کتاب متضمن کلیات برنامه‌ی زندگی بشر است. زیرا آیین اسلام که بهتر از هر آیین دیگری سعادت زندگی بشر را تامین و تضمین می‌کند از راه قرآن مجید به دست مسلمانان رسیده است. (طباطبایی، ۱۳۷۳، ۶)

ترجمه‌ی قرآن کریم برای درک و فهم معانی لغوی آیات و برای کسانی که آشنایی با زبان عربی ندارند یا چندان برآن مسلط نیستند، امری سودمند و انگیزه‌ای خاص برای خواندن قرآن و تدبّر در عمق معانی و جنبه‌های عملی آیات شریفه‌ی آن است. (سلطانی رنانی، ۱۳۸۴، ۱۰۷) لذا باید ترجمه‌های قرآن حداکثر مطابقت با آیات قرآن داشته باشند و همچنین به دور از هرگونه ابهام و اشکال و قابل فهم برای اقشار مردم باشد. البته بسیاری از مترجمین بر بی‌بضاعتی خویش در برابر شکوه و عظمت قرآن کریم اعتراف کرده، و به دلیل بار معنایی بسیار گسترده‌ی این کتاب، آن را غیر قابل ترجمه دانسته، و در نتیجه ترجمه‌ی خود را تلاشی برای بیان درک خود از معنی کلام خدا اعلام کرده‌اند. (ویسی، ۱۳۷۹، ۴۶)

"در کشور ما در طول سال‌های اخیر منتقدان آگاهی به ارزیابی ترجمه‌های قرآن روی آورده‌اند. نقد و بررسی ترجمه‌های قرآن یکی از ارزشمندترین شیوه‌ها برای تبادل اطلاعات و تکامل بخشیدن به ترجمه‌های قرآن و خدمتی به پژوهش‌های قرآنی است." (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۵،

کارما در این تحقیق، برطرف کردن نقص‌ها و اشکال‌های ترجمه به منظور بهبود بخشیدن به آن است، زیرا در ساحت ترجمه‌ی قرآن وجود اشکال غیر قابل گذشت است و می‌بایست گوشزد گردد.

۳-۱- هدف تحقیق

هدف ما در درجه‌ی اول، پاسخ به نیاز مسلمانان به ترجمه‌ای دقیق و روان است تا بتوانند از طریق آن به مفاهیم والای قرآن نزدیکتر شوند. ترجمه‌ای که دقت لازم در امر واژه‌گزینی و انطباق با ساختار دستور زبان و رعایت دقایق بلاغی در آن مراعات شده باشد. امیداوریم که نقد و بررسی ترجمه‌ی پانزده جزء دوم قرآن کریم از محمد مهدی فولادوند، که از بهترین ترجمه‌های دوره‌ی معاصر است به این هدف جامه‌ی عمل بپوشاند. از طرف دیگر گامی در جهت هر چه منسجم‌تر شدن نقدهای موجود بر ترجمه‌های قرآن باشد.

۴-۱- مروری بر تحقیقات انجام شده

تا کنون ترجمه‌های زیادی از قرآن کریم توسط اساتید حوزه و دانشگاه صورت گرفته است. و در مقابل نقدهایی هم توسط افرادی بر ترجمه‌های مختلف صورت گرفته است؛ که در نشریات مختلف به چاپ رسیده است.

از هنگام انتشار ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند (بهمن ماه ۱۳۷۳) نیز تاکنون نقدهای سنجیده و عالمانه‌ای بر آن نوشته شده و در مجلات مختلف به چاپ رسیده است. مترجم گرامی به هیچ کدام از این نقدها پاسخ نداده‌اند؛ اما تعدادی از اشکالات وارده را در ویرایشهای جدید اصلاح کرده‌اند. به عنوان مثال یکی از اشکالات مطرح شده از سوی آقای مسعود انصاری بر ترجمه‌ی ایشان چنین است: سوره نساء / ۲۰: در عبارت (فلاتأخذوا منه شیئاً) ضمیر "منه"، به مال برمی‌گردد نه زن، و ترجمه‌ی درستش چنین است (چیزی از آن راپس مگیرید) در حالی که آقای فولادوند آن را عاید به زن دانسته و ترجمه کرده‌اند: چیزی از او پس مگیرید. زیرا اگر به زن برمی‌گشت باید "ها" آورده می‌شد. این اشکال در ویرایشهای جدید اصلاح شده است و ترجمه‌ی پیشنهادی ایشان آورده شده است. البته نقدهای وارد شده بر ترجمه‌ی آقای محمد مهدی فولادوند نسبت به برخی دیگر ترجمه‌ها کمتر است.

اکنون نقدهای نوشته شده بر ترجمه‌ی ایشان را که در مجلات مختلف چاپ شده، به اختصار ذکر می‌کنیم:

- ۱- محمد علی سلطانی (۱۳۷۴): نگاهی به ترجمه‌ی سوره‌ی حمد و بقره در ترجمه‌ی استاد فولادوند. (بینات، س ۲، ش ۵)
  - ۲- مرتضی کرباسی (۱۳۷۴): نگاهی به ترجمه‌ی قرآن کریم (محمد مهدی فولادوند) (حوزه و دانشگاه، س ۱ ش ۳)
  - ۳- مسعود انصاری (۱۳۷۵): نگاهی به ترجمه‌ی قرآن کریم از: استاد محمد مهدی فولادوند. (بینات، س ۳، ش ۱۱)
  - ۴- احمد احمدی (۱۳۷۶): بلای تقلید در ترجمه‌ی قرآن کریم (درمورد ترجمه‌ی آیتی، خرمشاهی و فولادوند). (بینات، س ۴، ش ۱۳)
  - ۵- محمدعلی کوشا (۱۳۷۸): نقدی بر ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند از قرآن کریم. (ترجمان وحی، س ۳، ش ۱)
  - ۶- مصطفی رضایی (۱۳۷۸): بررسی دو ترجمه‌ی قرآن کریم (فولادوند و معزی). (بینات، س ۶، ش ۲۱)
  - ۷- عباس مرادی (۱۳۷۹): نکاتی درباره‌ی ترجمه‌ی فارسی قرآن کریم از استاد فولادوند. (بینات، س ۷، ش ۲۷)
  - ۸- مهدی سلطانی رنالی (۱۳۸۴): نقد ترجمه‌ی استاد فولادوند. (پژوهشهای قرآنی، ش ۴۴)
از آنجا که کار ما در قالب پایان نامه می‌باشد، بهتر است در اینجا پایان نامه‌هایی هم که در این زمینه نوشته شده یادآور شویم:
- مقایسه‌ی تطبیقی دو ترجمه‌ی قرآن کریم آیت الله مکارم و محمد مهدی فولادوند از محمد حسن زارع خفری، (پانزده جزء اول) دی ماه ۱۳۷۶، دانشگاه شیراز.
  - مقایسه‌ی تطبیقی دو ترجمه‌ی قرآن کریم از ترجمه‌های محمد مهدی فولادوند و محمد کاظم معزی (پانزده جزء اول) از مصطفی رضایی، اسفند ماه ۱۳۷۷، دانشگاه شیراز.
  - مقایسه‌ی تطبیقی دو ترجمه‌ی قرآن کریم از ترجمه‌های محمد مهدی فولادوند و محمد کاظم معزی (پانزده جزء دوم) از عباس مرادی، دی ماه ۱۳۷۸، دانشگاه شیراز.
  - بررسی تطبیقی ترجمه‌ی قرآن کریم محمد مهدی فولادوند و مصطفی خرمدل (ده جزء دوم) از مهین تاج سعادت، شهریور ماه ۱۳۸۷، دانشگاه شیراز.
- تمام پایان نامه‌های موجود به صورت تطبیقی روی دو ترجمه کار شده است و هیچ کدام به صورت مستقل یک ترجمه را مورد بررسی قرار نداده‌اند. اما ما در اینجا ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند را به صورت مجزا بررسی می‌کنیم.

۵-۱- روش انجام کار

روش به کار گرفته شده در این تحقیق، روش توصیفی-انتقادی است. البته قبل از شروع به نقد و بررسی ترجمه‌ی استاد محمد مهدی فولادوند، از طریق منابع مختلف شناخت اجمالی از دیدگاه‌های ایشان به دست آمد. بعد از این مرحله شروع به بررسی ترجمه‌ی ایشان از پانزده جزء دوم قرآن کریم نمودیم.

البته سعی شد که ابتدا با مطالعه‌ی تفسیر نمونه و میزان با مفهوم کلی آیات آشنا شده و بعد به سراغ تک تک آیات رفته و آنها را با ترجمه‌ی ایشان تطبیق دهیم. و سپس موارد اشکال و کاستی‌ها در فیش‌هایی ثبت می‌شد. مواردی هم که نیاز بود برای اطمینان بیشتر به کتب لغت و تفاسیر معتبر مثل مجمع البیان و تفسیر کبیر و... مراجعه شد و یا با ترجمه‌های معتبر دیگر مثل ترجمه‌ی آقای گرمارودی، خرمشاهی و... تطبیق داده می‌شد. به این ترتیب ترجمه‌ی تمام آیات پانزده جزء دوم قرآن کریم را بررسی نمودیم. بعد از این مرحله به تقسیم بندی فیش‌های موجود پرداخته و آنها را به ۱۰ موضوع اصلی همراه با عناوین فرعی دیگر تقسیم کردیم و در پایان مجموعه‌ای منسجم و سودمند حاصل شد.

۶-۱- ریشه‌ی واژگانی ترجمه

لفظ ترجمه و مشتقات آن، در متن‌های لغوی کهن تازی چون: "کتاب العین" خلیل بن احمد فراهیدی، ادیب و لغت‌شناس بزرگ تازی و استاد سیوییه و نیز استاد بسیاری از ادیبان پیش‌تاز دیگر، «جمهره اللغه» ابن درید، "مقایس اللغه" احمد بن فارس همدانی، "المحکم" و "المخصص" ابن سیده و کتب نوادر لغت عربی چون: "مجالس ثعلب"... نیامده است. (شمس آبادی، ۱۴، ۱۳۸۰)

لغت‌شناسان، نظرات گوناگونی درباره‌ی ریشه و اصل کلمه‌ی "ترجمه" ذکر کرده اند، از جمله:

الف- گروهی آن را یک لغت عربی می‌دانند، که خود بر چند دسته‌اند:

- ۱- "دسته ای، آن را از کلمه‌ی "ترجم" رباعی به حساب آورده‌اند، مانند مولف "المعجم الوسیط"....". (محمد بیگی، ۸۱، ۱۳۷۳)
- ۲- "عده‌ای آن را سه حرفی و از ریشه‌ی "رجم" به معنای سخن گفتن از روی حدس و گمان دانسته‌اند." (خرم‌شاهی، ۱۳۷۷، ج ۱، ۵۱۴)
- ۳- دسته‌ای آن را هم در کلمه‌ی "ترجم" و هم در کلمه‌ی "رجم" آورده اند، مانند: ابن منظور

در "لسان العرب" (ابن منظور، ۵۴۶، ۱۴۱۶)

- ب- عده‌ی زیادی این کلمه را غیر عربی و معرب دانسته‌اند و حال این که از چه زبانی وارد زبان عربی شده است، نظرات متفاوتی داده‌اند. از جمله:
- ۱- این کلمه از زبان فارسی و از واژه‌ی "ترزبان" اقتباس شده است، مانند: "فرهنگ نفیسی".
  - ۲- بعضی دیگر آن را از ریشه‌ی "Targmono" آرامی به حساب آورده‌اند.
  - ۳- این کلمه از کلدانی و از کلمه "رجم" به معنی "افکندن" باشد. (محمدبیگی، ۸۲، ۱۳۷۳)

۷-۱- معانی و مفاهیم ترجمه

برای کلمه‌ی "ترجمه" معانی و مفاهیم مختلفی ذکر شده که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

- ۱- تبلیغ کلام و رساندن سخن به کسی که آن را نشنیده است. این معنی ترجمه بیشتر در تبلیغ احکام الهی و بیان الفاظ آسمانی به کار می‌رود. (رامیار، ۲۹۶، ۱۳۴۶)
- ۲- بیان سیرت و اخلاق و نسب اشخاص، چنانکه از کتبی که درباره‌ی احوال و اخلاق شخصیت‌ها نوشته شده به کتاب "تراجم" تعبیر می‌شود. (بی آزارشیرازی، ۱۳۷۶، ۲۸)
- ۳- ترجمه به معنای "عنوان" نیز به کار رفته است. و به طور خاص، برای عناوین کتب کاربرد یافته است. تعبیر ترجمه به ندرت برای عنوان بابها نیز به کار رفته، و به همین معنا، دهلوی، بر "تراجم ابواب" الصحیح بخاری شرح نوشته است. (موسوی، ۱۷، ۱۳۸۷)
- ۴- تفسیر و شرح سخن به همان زبان اصلی. (رامیار، ۲۹۶، ۱۳۴۶) چنانکه طبری و زمخشری ترجمه را به معنای بیان و تفسیر و شرح به کار برده‌اند. (محمد بیگی، ۸۳، ۱۳۷۳) و مفسر را ترجمان گویند. (سجّادی، ۴۹، ۱۳۶۲)
- ۵- "بیان مقصود و محتوای کلام از یک موضوع یا یک کتاب. به عنوان مثال عبارت "ترجمه هذا الباب" که در پایان یک باب از کتاب ذکر می‌شود به معنی بیان مقصود و تلخیص محتوای بحث در باب مورد نظر می‌باشد. "(بهارزاده، ۵۸، ۱۳۷۸)
- ۶- "گرداندن از زبانی به زبان دیگر، مشهورترین معنی این کلمه است. "(رامیار، ۹۶، ۱۳۴۶)

۸-۱- تعریف اصطلاحی ترجمه

درباره‌ی ترجمه تا کنون تعریف‌های گوناگون و بسیاری ارائه شده است و در واقع می‌توان چنین بیان کرد که هر مترجمی پس از آنکه در عمل به امر ترجمه پرداخت و زمانی را سپری کرد و مهارت و استادی قابل توجهی به دست آورد، تعریف جدیدی از ترجمه پیشنهاد می‌کند و جایگاه آن را متفاوت با دیگری می‌داند.

- یوحین نایدا یکی از برجسته‌ترین تئوری پردازان، ترجمه را علم می‌داند و آن را چنین تعریف می‌کند: ترجمه عبارت است از: "بیان دوباره‌ی پیامی از زبان مبدأ در قالب نزدیکترین معادل طبیعی آن به زبان مقصد، با رعایت معنی در وهله‌ی نخست و رعایت سبک نوشتاری در وهله دوم". (شمس آبادی، ۲۹، ۱۳۸۰)

- نیومارک (۱۹۷۶) ترجمه را فن و حرفه‌ای می‌داند که طی آن سعی می‌شود یک پیام نوشتاری در زبانی را با همان پیام در زبان دیگر جایگزین بکنند. (لطفی پورساعدی، ۶۶، ۱۳۷۴)

- کت فورد "ترجمه" را چنین تعریف می‌کند: ترجمه فرآیندی است که طی آن، مواد متنی زبان مبدأ جای خود را به موارد متنی معادلش در زبان مقصد می‌دهد. (کت فورد، ۴۲، ۱۳۷۰)

تئوری پردازان جدید همگی بر این باورند که ترجمه کارساده‌ای نیست که بتوان با اندک دانش زبانی اثر ارزنده‌ای خلق نمود و برای رسیدن به اوج زبانی باید مراحل بسیار دشوار را در دو زبان گذراند تا سرانجام به محتوای معنایی و ویژگیهای زیبا شناختی زبان مورد نظر دست یافت.

ترجمه برای مترجمان جایگاه تازه‌ای پدید آورد و به آن ارزش ویژه‌ای بخشید. از این رو ترجمه چون پلی است که با کمک آن می‌توان به گنج‌های علمی، فرهنگی، تاریخی که دیگران آنها را می‌اندوزند، دست یافت و این ثروت را در راه سازندگی و شکوفایی به کار گرفت. (شمس آبادی، ۳۰، ۱۳۸۰-۳۱)

بهترین و جامعترین تعریفی که می‌توان برای ترجمه ارائه کرد چنین است: "ترجمه عبارت است از فرایند جایگزینی عناصر متنی زبان مبدأ به وسیله‌ی عناصر متنی زبان مقصد که طی آن مترجم باید سعی کند با این عمل جایگزین سازی خود زمینه‌ای را فراهم بیاورد که در آن نویسنده‌ی اصلی و خواننده‌ی متن ترجمه با هم به تعامل و تأثیر متقابل بپردازند." (لطفی پور ساعدی، ۷۰، ۱۳۷۴)

۹-۱- انواع ترجمه

دیدگاه‌های مختلفی درباره‌ی انواع ترجمه وجود دارد که در اینجا به ذکر چند نمونه از آنها بسنده می‌کنیم:

۱- آیت اله معرفت در کتاب تاریخ قرآن و تفسیر و مفسران خود ترجمه را به سه نوع تقسیم می‌کند: الف- ترجمه‌ی تحت اللفظی یا همگام: به این صورت است که مترجم به جای هر کلمه از زبان مبدأ، کلمه‌ای از زبان مقصد را جایگزین می‌کند. جمله‌ها و ترکیب بندی‌های کلام را یک به یک، کلمه به کلمه، تعویض و تبدیل می‌کند تا پایان ادامه می‌دهد. این گونه ترجمه بسیار دشوار است؛ زیرا یافتن کلمات همانند، با همان خصوصیات، در دو زبان مبدأ و مقصد کار آسانی نیست و بیشتر مترجمین به همین دلیل دچار اشکال فراوان شده‌اند. به علاوه در بیشتر موارد این چنین ترجمه‌ها نمی‌تواند کاملاً اصل معنی را افاده کند و این، معلول نارسایی برخی کلمات در زبان مقصد است که به طور کامل نمی‌تواند معنای کلمات زبان مبدأ را ایفا کند. بگذریم از اینکه ترجمه‌ی همگام زیبایی سخن و جذابی آن را نمی‌تواند منتقل کند.

با توجه به اشکالاتی که به اختصار بیان شد این شیوه‌ی ترجمه را می‌توان به عنوان نارساترین ترجمه‌ها دانست. ترجمه‌ی همگام در کلامی مانند قرآن، که بیشتر تعابیر وارده در آن، با انواع استعاره‌ها و تشبیه‌ها و کنایه‌ها ایفاء شده است، یا اصلاً امکانپذیر نیست و یا به صورت مستهجن و زشتی نمودار می‌گردد، زیرا تشبیه و استعاره‌ی هر زبان مخصوص همان زبان است و نمی‌توان عین آن را در زبان دیگر به‌کاربرد.

ب- ترجمه‌ی آزاد: در این روش مترجم سعی می‌کند معنایی را از قالبی به قالب دیگر بریزد تا معنای مقصود کاملاً ادا شود؛ یعنی بی‌کم و کاست مراد متکلم برگردانده شود و حتی المقدور الفاظ و کلمات متن اصلی و ترجمه مطابق هم و جایگزین هم باشد و در صورتی که امکان نداشته باشد، دست به تقدیم و تأخیر و کم و زیاد کردن برخی عبارات می‌زند. این ترجمه را ترجمه‌ی معنوی نیز گویند؛ زیرا بیشتر سعی بر انتقال کامل مفاهیم است نه تطابق لفظی؛ بنابراین در این گونه ترجمه، تا زمانی که معنی آسیب نبیند، مترجم به نظم و ترتیب اصل التزام دارد. این اسلوب پسندیده‌ترین اسلوب‌های ترجمه می‌باشد.

ج- ترجمه‌ی تفسیری: مترجم به شرح و بسط مطالب می‌پردازد، منتهی به زبان دیگر غیر از زبان اصل، مانند تفاسیر فارسی یا دیگر زبانها نسبت به قرآن کریم. (معرفت، ۱۳۷۵، ۱۸۳-۱۸۴ / معرفت، ۱۳۷۹، ۱۱۶، ۱۱۳)

۲- آیت الله مکارم نیز در یادداشت پایان ترجمه خویش معتقدند که قرآن کریم یا هرمتنی را می‌توان به سه گونه ترجمه نمود:

الف- ترجمه‌ی کلمه به کلمه، که این نوع را بدترین نوع ترجمه دانسته است؛ ب- ترجمه‌ی آزاد؛ ج- ترجمه‌ی محتوا به محتوا: که به طور دقیق است؛ و سپس مترجم تأکید کرده‌اند که